

Отримано: 12 травня 2025 р.

Прорецензовано: 26 травня 2025 р.

Прийнято до друку: 27 травня 2025 р.

email: oksana_riabchuk@ukr.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-8656-6720>

email: nk519696@gmail.com

DOI: [http://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-37\(65\)-70-74](http://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-37(65)-70-74)

Рябчук О. Г., Костенко А. С. Значення аудиту дебіторської заборгованості підприємства. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, червень 2025. № 37(65). С. 70–74.

УДК: 657.8:339

JEL-класифікація: B30

Рябчук Оксана Григорівна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та аудиту

Державного податкового університету

Костенко Анастасія Сергіївна,

Державний податковий університет

ЗНАЧЕННЯ АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядається значення аудиту дебіторської заборгованості як важливого інструменту для оцінки фінансового стану підприємства та забезпечення його стабільності. Зазначається, що аудит дебіторської заборгованості набуває особливого значення в системі фінансового контролю та управління підприємством, а її надмірне накопичення або несвоєчасне погашення може призвести до серйозних фінансових проблем.

Підкреслюється, що аудит дебіторської заборгованості є однією з основних складових ефективного фінансового контролю на підприємстві, дозволяє виявити ризики невиконання зобов'язань дебіторами, оцінити реальність та ліквідність заборгованості, а також вдосконалити систему внутрішнього контролю та управління дебіторською заборгованістю. Результати аудиту сприяють підвищенню фінансової прозорості, обґрунтованості управлінських рішень та покращенню фінансових показників підприємства.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, аудит, підприємство, фінансові показники, управлінські рішення.

Oksana Riabchuk,Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Auditing,
State Tax University**Anastasiia Kostenko,**

student of the State Tax University

THE IMPORTANCE OF AUDITING AN ENTERPRISE'S RECEIVABLES

The article examines the significance of accounts receivable auditing as a crucial tool for assessing an enterprise's financial condition and ensuring its stability. It notes that the audit of receivables holds particular importance within the enterprise's financial control and management system, given that their excessive accumulation or untimely repayment can lead to serious financial problems. The primary objective of a receivables audit is to verify the reliability of their formation and repayment processes, covering several critical aspects.

The study substantiates that the management of accounts receivable is associated with various risks that can significantly affect the financial stability of the enterprise, manifesting themselves at different stages of its activity. Furthermore, assessing the solvency of debtors enables minimizing the risks of untimely or incomplete payments, and optimizing the terms of lending to customers. The importance of external confirmation procedures for receivables is highlighted, emphasizing the auditor's need to pay attention to signs of document falsification, recurring counterparties with dubious reputations, and transactions with abnormal conditions.

It is emphasized that accounts receivable auditing is a core component of effective financial control at an enterprise, enabling the identification of risks associated with debtor non-fulfillment, assessment of debt reality and liquidity, and improvement of the internal control and management system for receivables.

It is concluded that the audit results contribute to increasing financial transparency, the validity of management decisions, and improved financial performance of the enterprise. It is also asserted that current audit approaches to verifying accounts receivable need to be adapted to modern economic conditions. Increased attention to analytical procedures is necessary, along with a broader application of scenario analysis, hypothesis testing, and risk situation modeling methods, which would enable auditors to act proactively. Effective accounts receivable management ultimately requires a systematic approach that includes analysis, planning, control, and active interaction with debtors.

Keywords: receivables, audit, enterprise, financial indicators, management decisions.

Постановка проблеми. В умовах динамічного розвитку економіки та зростаючої конкуренції ефективне управління дебіторською заборгованістю є критично важливим для забезпечення фінансової

стабільності та успіху будь-якого підприємства. Дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок продажів товарів або послуг з відстроченням платежу, є невід'ємною частиною господарської діяльності. Проте, її надмірне накопичення або несвоєчасне погашення може призвести до серйозних фінансових проблем, таких як зменшення ліквідності, зниження рентабельності та навіть банкрутство підприємства [1].

Саме тому аудит дебіторської заборгованості набуває особливого значення в системі фінансового контролю та управління. Він дозволяє не тільки ідентифікувати та оцінити існуючі ризики, пов'язані з дебіторською заборгованістю, але й розробити ефективні механізми їх мінімізації. Аудит дебіторської заборгованості допомагає підприємству вчасно виявляти проблемних боржників, аналізувати причини виникнення заборгованості, оцінювати кредитну політику та розробляти стратегії щодо стягнення боргів.

Важливість аудиту дебіторської заборгованості також зумовлена тим, що він сприяє підвищенню прозорості та достовірності фінансової звітності підприємства. Інформація про стан дебіторської заборгованості є важливою для інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених сторін, оскільки вона відображає фінансове здоров'я та платоспроможність підприємства [2].

У зв'язку з цим, проблематика аудиту дебіторської заборгованості є актуальною та важливою для сучасних підприємств, які прагнуть забезпечити свою фінансову стійкість та конкурентоспроможність. Якісний аудит дебіторської заборгованості є запорукою успішного управління фінансами підприємства та мінімізації ризиків, пов'язаних з її виникненням та погашенням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У процесі дослідження аудиту поточної дебіторської заборгованості нами було проаналізовано наукові праці та використано нормативні документи з теорії та практики бухгалтерського обліку і аудиту. Питання аудиту дебіторської заборгованості розглядалися як вітчизняними, так і закордонними вченими, зокрема, такими як: Ю. А. Верига [1], А. О. Кривог [2], О. В. Кравченко, Т. О. Кобець [3], В. І. Куз, Т. П. Шепель, А. А. Вінтона [4], які вивчають різні аспекти перевірки та оцінки дебіторської заборгованості, її вплив на ліквідність та платоспроможність підприємства. Їхні дослідження допомагають удосконалити методики аудиту, враховуючи специфіку українського законодавства та економічної ситуації, забезпечуючи достовірність та об'єктивність фінансової звітності.

Проте, незважаючи на значний внесок цих дослідників, деякі аспекти проблематики аудиту дебіторської потребують подальшого наукового дослідження, уточнення та систематизації.

Мета і завдання дослідження: обґрунтувати значення аудиту дебіторської заборгованості для підприємства, визначити проблемні питання та напрями удосконалення, пов'язані з цим процесом.

Виклад основного матеріалу. Аудит дебіторської заборгованості відіграє ключову роль у системі фінансового контролю, забезпечуючи достовірність та повноту відображення інформації про розрахунки з дебіторами. Ефективне управління дебіторською заборгованістю є важливим для забезпечення фінансової стабільності та платоспроможності підприємства.

Аудит дебіторської заборгованості дозволяє виявити слабкі місця в системі управління, оцінити рівень ризиків та розробити заходи для їх мінімізації. Він також сприяє підвищенню ефективності контролю за дебіторською заборгованістю, що, в свою чергу, покращує фінансові результати підприємства. Ключовим завданням аудиту є перевірка достовірності формування та погашення дебіторської заборгованості.

Аудиторська перевірка охоплює кілька аспектів. По-перше, встановлюється факт реального здійснення операцій з продажу, тобто підтверджується відвантаження товарів або надання послуг. По-друге, аналізується своєчасність та точність реєстрації продажів у бухгалтерському обліку, зокрема, відповідність рахунків, сум та періодів.

Особлива увага приділяється ідентифікації грошових надходжень та їх співвідношенню з балансовими рахунками дебіторів. Важливим є також контроль за операціями повернення товарів або іншими коригуваннями, які повинні бути належним чином оформлені та відображені в обліку.

Окрім того, аудиторська перевірка включає оцінку системи затвердження замовлень, враховуючи ризик неплатежу. Важливим є своєчасне виявлення сумнівних рахунків та формування відповідних резервів.

Управління дебіторською заборгованістю пов'язане з цілою низкою ризиків, які можуть істотно вплинути на фінансову стійкість підприємства. Ці ризики проявляються на різних етапах: від моменту виникнення дебіторської заборгованості до її остаточного погашення або списання. Важливо розглянути окремі групи ризиків та обставини, за яких вони виникають (табл. 1).

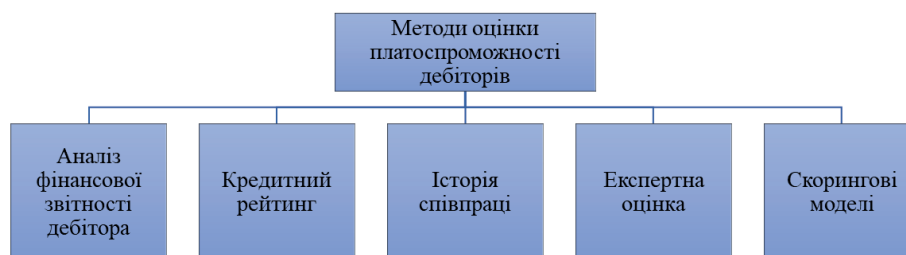
Таблиця 1

Класифікація ризиків підприємства, пов'язаних з дебіторською заборгованістю

Група ризиків	Характеристика ризику	Деталізація ризику
Перша	Ризик неплатоспроможності дебітора	Виникає при укладанні угоди без належної перевірки фінансового стану та кредитної історії контрагента.
	Ризик шахрайства	Контрагент не має наміру виконувати зобов'язання, використовує кредитну угоду для незаконного збагачення.
	Ризик помилок у документації	Невідповідність умов поставки, цін, кількості товару, неправильне оформлення документів ускладнює доведення заборгованості та її стягнення.
Друга	Ризик втрати контролю над заборгованістю	Відсутність регулярного моніторингу розрахунків, нереагування на прострочення, відсутність контролю за строками оплати.
	Ризик погіршення фінансового стану дебітора	Зміни економічної ситуації, кон'юнктури ринку, внутрішні проблеми компанії-дебітора можуть знизити її платоспроможність.
	Ризик форс-мажорних обставин	Стихійні лиха, війна, зміни в законодавстві, які унеможливають виконання зобов'язань.
Третя	Ризик неповернення боргу	Чим довше борг не сплачений, тим менше шансів на його повернення.
	Ризик знецінення заборгованості	Зростає з часом, особливо під впливом інфляції.
	Ризик ускладнення процесу стягнення	Може бути втрачено документи, свідки або ускладнено доведення права вимоги.
	Ризик банкрутства дебітора	У разі банкрутства дебітора вимоги кредитора задовольняються в останню чергу.
	Ризик юридичних обмежень	Закінчення строку позовної давності може зробити неможливим стягнення заборгованості в судовому порядку.

Джерело: розроблено авторами на основі [2; 3].

Оцінка платоспроможності дебіторів дозволяє мінімізувати ризики несвоєчасних або неповних платежів, а також оптимізувати умови кредитування для клієнтів. Існує кілька методів оцінки платоспроможності дебіторів (рис. 1).

Рис. 1. Методи оцінки платоспроможності дебіторів підприємства

Джерело: сформовано авторами за матеріалами [4].

Одним із ключових підходів є горизонтальний та вертикальний аналіз звітності, що дозволяє виявити відхилення у динаміці дебіторської заборгованості порівняно з попередніми періодами. Застосування коефіцієнтів оборотності, строків інкасації, частки простроченої заборгованості дозволяє оцінити якість управління дебіторською заборгованістю та виявити потенційні проблеми [5].

До того ж, важливою є процедура зовнішнього підтвердження дебіторської заборгованості. Листи-запити надсилаються контрагентам з метою підтвердження існування та обсягів заборгованості. За відсутності відповідей аудитор зобов'язаний застосувати альтернативні процедури, зокрема перевірку первинних документів, звірку з податковими реєстрами, аналіз платежів тощо. Також аудитору необхідно звертати увагу на ознаки фальсифікації документів, повторюваність контрагентів із сумнівною репутацією та транзакції з аномальними умовами [6].

На практиці виявлення ризиків, пов'язаних із дебіторською заборгованістю, залежить від глибини попереднього аналізу та професійного судження аудитора. Наприклад, підприємства, які ведуть активну зовнішньоекономічну діяльність, мають підвищений ризик виникнення дебіторської заборгованості через невиконання зобов'язань іноземними партнерами або курсову нестабільність. Водночас в умовах внутрішнього ринку часто фіксуються ситуації, коли дебіторська заборгованість накопичується у зв'язку з політикою продажу з відстрочкою платежів без належного контролю платоспроможності клієнтів [7].

Особливої уваги потребує аналіз дебіторської заборгованості на підприємствах, що мають ознаки фінансової нестабільності. У таких випадках аудитору необхідно перевірити не тільки сам факт існування заборгованості, але й наявність юридичних підстав для її стягнення, дотримання строків позовної давності, ефективність претензійно-позовної роботи підприємства. Усі ці аспекти є критично важливими для оцінки реалістичності відображення активів у фінансовій звітності.

У практиці аудиту важливим напрямом є не тільки виявлення формальних невідповідностей у відображенні дебіторської заборгованості, але й глибинне розуміння її впливу на загальну структуру ризиків підприємства. Значення дебіторської заборгованості в контексті ризик-орієнтованого аудиту полягає у тому, що вона виступає мультиіндикатором, який дозволяє зробити висновки не лише про стан конкретного активу, а й про рівень фінансової дисципліни, ефективність внутрішнього контролю, корпоративну етику, а іноді – й про схильність до шахрайства [8].

Варто зазначити, що наявність значного обсягу простроченої дебіторської заборгованості або заборгованості, яка не супроводжується належним документальним підтвердженням, може свідчити про намагання управлінського персоналу маніпулювати фінансовими показниками з метою отримання кредитних ресурсів, залучення інвесторів або уникнення податкових зобов'язань. Саме тому аналіз цього елементу звітності має стратегічне значення для оцінки надійності фінансової інформації в цілому.

На основі дослідження можна дійти висновку, що діючі аудиторські підходи до перевірки дебіторської заборгованості потребують адаптації до сучасних економічних умов. Насамперед слід приділяти більше уваги аналітичним процедурам, які мають стратегічний характер і дозволяють виявити не лише фактичні, але й латентні ризики. На нашу думку, треба ширше застосовувати методи сценарного аналізу, тестування гіпотез та моделювання ризикових ситуацій, які б дали змогу аудитору діяти на випередження.

Також, в умовах цифровізації доцільним є впровадження автоматизованих інструментів аналізу дебіторської заборгованості, які на основі великої кількості даних можуть ідентифікувати аномалії, розбіжності та потенційно ризикові операції. Це дозволить аудиторам зосередити увагу на критичних сегментах перевірки та підвищити якість аудиторського висновку. Застосування штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання у перевірці дебіторської заборгованості є перспективним напрямом, який може суттєво змінити аудиторську практику найближчим часом.

Підсумовуючи, варто наголосити, що дебіторська заборгованість – це не просто елемент фінансової звітності, а потужний інструмент виявлення аудиторських ризиків, який, за умови правильного аналізу, дозволяє не лише ідентифікувати помилки, а й оцінити рівень прозорості та відповідальності управління на підприємстві. У цьому контексті роль аудитора як незалежного експерта та аналітика набуває особливої ваги.

Висновки. Проведене дослідження демонструє, що аудит дебіторської заборгованості є невід'ємною складовою ефективного фінансового контролю на підприємстві. Він дозволяє не лише підтвердити достовірність облікових даних, але й виявити потенційні ризики, пов'язані з несвоечасним або неповним погашенням боргів. Ретельна перевірка операцій, оцінка платоспроможності дебіторів та розробка дієвих заходів стягнення заборгованості є ключовими елементами успішного управління дебіторською заборгованістю. Крім того, важливо не лише своєчасно виявляти проблемні рахунки, але й активно працювати з клієнтами, підтримуючи постійний контакт та оперативно реагуючи на будь-які зміни у їх фінансовому стані. Ефективне управління дебіторською заборгованістю вимагає системного підходу, що охоплює аналіз, планування, контроль та активну взаємодію з дебіторами.

Література:

1. Веріга, Я. А., & Кривогуз, А. О. (2018). Облік дебіторської заборгованості згідно з національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*, 4(89), 104-111.

Veriga, Y. A., & Kryvohuz, A. O. (2018). Oblik debitorskoi zaborhovanosti zghidno z natsionalnymy ta mizhnarodnymy standartamy bukhgalterskoho obliku [Accounting treatment of account receivable according to the national and the international accounting standards]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli* [Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade], 4(89), 104-111. Retrieved from <http://surl.li/ursvp> [in Ukrainian].

2. Кравченко, О. В., & Кобець, Т. О. (2021). Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її вдосконалення. *Економіка та суспільство*, 25.
- Kravchenko, O. V., & Kobets, T. O. (2021). Orhanizatsiia obliku debitorskoi zaborhovanosti ta shliakhy yii vdoskonalennia [Organization of accounting receivables and ways of its improvement]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and society], 25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-58> [in Ukrainian].
3. Попова, В. Д., & Кузь, В. І. (2020). Удосконалення обліку дебіторської заборгованості у контексті формування інформаційного забезпечення управління платоспроможністю суб'єкта господарювання. *Прийзовський економічний вісник*, 4(21), 104-109.
- Popova, V. D., & Kuz, V. I. (2020). Udoshkonalennia obliku debitorskoi zaborhovanosti u konteksti formuvannia informatsiinoho zabezpechennia upravlinnia platospromozhnistiu subiekta hospodariuvannia [Improving the accounting of receivables in the context of the formation of information support for solvency management of the entity]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk* [Pryazovsky Economic Bulletin], 4(21), 104-109. DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-4-18> [in Ukrainian].
4. Шепель, Т. П., & Вінтоняк, А. А. (2023). Організаційно-методичні аспекти обліку дебіторської заборгованості: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка та суспільство*, 52.
- Shepel, T. P., & Vintoniak, A. A. (2023). Organizational and methodological aspects of receivables accounting: domestic and foreign experience. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and society], 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-56> [in Ukrainian].
5. Собчишин В.М., Драчук С.О., Джангіров О.Г., Домбровський А.Ю. (2020). Управління дебіторською заборгованістю підприємства з метою уникнення кризи неплатежів. *Ефективна економіка*, 11.
- Sobchyshyn V.M., Drachuk S.O., Dzhangiroy O.G., Dombrovsky A.Yu. (2020). Upravlinnya debtors'kouy zaborhovanisty pidpryyemstva z metoyu unykennnya kryzy neplatezhiv [Managing the receivables of an enterprise in order to avoid a non-payment crisis]. *Efektivna ekonomika* [Effective Economy], 11 [in Ukrainian].
6. Яременко Л.М. (2021). Обліково-аналітичне забезпечення управління дебіторською заборгованістю в системі забезпечення ефективної діяльності підприємства. *Ефективна економіка*, 12.
- Yaremenko L.M. (2021). Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnya debtors'kouy zaborhovanisty v systemi zabezpechennia efektyvnoyi diyal'nosti pidpryyemstva [Accounting and analytical support for managing receivables in the system of ensuring the effective operation of an enterprise]. *Efektivna ekonomika* [Effective Economy], 12 [in Ukrainian].
7. Рябчук О. Г., Матійко О. О. (2018). Проблеми організаційно-методичних підходів до обліку та аудиту дебіторської заборгованості та напрями їх вирішення. *Бізнес Інформ*, 5, 261-267.
- Riabchuk, O. H., Matiiko, O. O. (2018). Problemy orhanizatsiyno-metodychnykh pidkhodiv do obliku ta audytu debtors'koyi zaborhovanosti ta napryamy yikh vyryshennya [The Problems of Organizational-Methodical Approaches to Accounting of Receivables and Directions of Solution]. *Biznes Inform* [Business Inform], 5, 261-267. <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000900775> [in Ukrainian].
8. Степаненко О.І., Дубовик М.Ф. (2022). Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*, 2(88), 116–125.
- Stepanenko O.I., Dubovyk M.F. (2022). Analiz debtors'koyi zaborhovanosti, yiyi vplyv na finansovyy stan ta dilovu aktyvnist' pidpryyemstva [Analysis of receivables, its impact on the financial condition and business activity of an enterprise]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi* [Problems of a systemic approach in economics], 2(88), 116–125 [in Ukrainian].